
STUDIU

privind accesul persoanelor cu dizabilități la procesul electoral

Acest studiu a fost elaborat de către Ludmila Ciocan, expert Keystone Human Services Moldova, în cadrul proiectului „Susținerea Coaliției Civice pentru Alegeri Libere și Corecte în promovarea principiilor alegerilor libere și corecte” cu suportul financiar al Fundației Est-Europene

Mai 2014

Cuprins

Introducere	3
Capitolul 1 Analiza literaturii de specialitate privind participarea persoanelor cu dizabilități la viața publică și politică în Republica Moldova	4
Capitolul 2 Prevederile tratatelor internaționale și cadrul legal național	6
Capitolul 3 Bune practici la nivel internațional și național	10
Capitolul 4 Recomandări	17

Abrevieri

CEC – Comisia Electorală Centrală

CICDE – Centrul de Instruire Continuă în Domeniul Electoral

Introducere

În concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului și Pactul Internațional pentru Drepturile Civile și Politice, orice cetățean are dreptul și trebuie să i se ofere posibilitatea, fără discriminare și fără restricții nerezonabile, de a participa la conducerea treburilor publice, de a alege și de a fi ales.

În acest Studiu ne propunem să analizăm în ce măsură legislația națională garantează acest drept persoanelor cu dizabilități, care sunt bunele practici la nivel internațional și național, și care este situația persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova în privința participării la viața publică și politică.

Scopul Studiului este de a oferi o serie de recomandări actorilor-cheie implicați în procesul electoral în vederea asigurării accesului persoanelor cu diferite tipuri de dizabilități la acest proces, în condiții de egalitate cu ceilalți cetățeni.

Studiul se adresează în special reprezentanților următoarelor instituții și organizații: Comisia Electorală Centrală, Centrul de Instruire Continuă în Domeniul Electoral, partidele politice, mass-media, organizațiile persoanelor cu dizabilități și ONG-urile active în domeniul dizabilității.

Potrivit datelor Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei la 01.01.2014 în Republica Moldova erau înregistrate 183.416 persoane cu dizabilități¹, ceea ce constituie circa 5% din totalul populației.

Persoanele cu dizabilități sunt persoane care au deficiențe fizice, mintale, intelectuale sau senzoriale, care în interacțiune cu diverse bariere, pot îngreuna participarea deplină și efectivă a persoanelor în societate, în condiții de egalitate cu ceilalți.

În prezent în Republica Moldova nu există statistici oficiale privind tipurile de dizabilități, conform definiției Legii nr. 60 din 30.03.2012, ci se operează doar cu gradul de dizabilitate (mediu, accentuat, sever) și cauze care au condus la dizabilitate (boli). A se vedea <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&id=4253&idc=168>

Studiul de față vizează persoanele cu diferite tipuri de dizabilități și intenționează să ofere unele soluții pentru a garanta efectiv participarea la viața publică și politică a acestor persoane.

¹ [Raport privind protecția socială a persoanelor cu dizabilități și implementarea pe parcursul anilor 2010-2013 a Planului de acțiuni al Strategiei de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități \(2010-2013\), MMPSF](#)

Capitolul 1

Analiza literaturii de specialitate privind participarea persoanelor cu dizabilități la viața publică și politică în Republica Moldova

Conform Raportului inițial de Stat al Republicii Moldova referitor la implementarea Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, în ultimii ani, Statul a înregistrat anumite progrese în asigurarea drepturilor politice a persoanelor cu dizabilități. Aceste progrese se referă în special la: modificarea Codului electoral (prevederi privind accesibilitatea), adoptarea Legii nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități (prevederi privind participarea la viața publică și politică, accesibilitatea etc.), testarea unei noi alternative de vot pentru persoane cu dizabilități de vedere etc.

http://particip.gov.md/public/documente/139/ro_539_Raport-initial-privind-implementarea-Conventiei-ONU-privind-drepturile-persoanelor-cu-dizabilitati.pdf

Cu toate acestea, potrivit Studiului sociologic “Bariere de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități din Republica Moldova”, realizat de către Centrul de Asistență Juridică pentru Persoane cu Dizabilități (CAJPD), dreptul la viața publică și politică nu le este respectat deloc participanților la Studiu (44,5%) sau le este respectat parțial (36,2%). Menționăm că participanții au fost atât persoane cu dizabilități, cât și fără dizabilități. Studiul nu abordează totuși participarea persoanelor cu dizabilități la procesele electorale din perspectiva ratei de participare, a factorilor care afectează participarea/neparticiparea etc.

<http://www.scribd.com/doc/127762456/Studiu-Sociologic-Bariere-de-Incluziune-a-Persoanelor-Cu-Dizabilitati-in-RM>

Studiul sociologic ”Percepțiile populației din Republica Moldova privind fenomenul discriminării” efectuat în cadrul Programului Societate Civilă al Fundației Soros-Moldova, reflectă că persoanele cu dizabilități mintale și fizice (68% și respectiv 66%) sunt cel mai frecvent discriminate în diferite domenii ale vieții. Discriminarea în domeniul ”viață politică”, conform percepției populației, este la un nivel mai scăzut în comparație cu domenii precum ”muncă” și ”educație”.
<http://soros.md/files/publications/documents/Studiu%20Sociologic.pdf>

În ceea ce privește participarea la procesul electoral a persoanelor cu dizabilități, nu am reușit să identificăm în Republica Moldova studii sau cercetări calitative și cantitative care să trateze nemijlocit acest subiect. Pe de altă parte, există diferite rapoarte de monitorizare a alegerilor sau care abordează dreptul la vot.

Din rapoartele de monitorizare a alegerilor în Republica Moldova, realizate de misiunile OSCE și organizațiile societății civile, observăm că cel mai des sunt vizate categorii de alegători precum cei aflați peste hotare, deținători de multiplă cetățenie, minorități naționale, femeile. Persoanele cu dizabilități nu prezintă, în marea majoritate a cazurilor, subiect de observare. A se vedea <http://www.e-democracy.md> secțiunea: rapoarte de monitorizare a alegerilor.

La alegerile parlamentare din 2009 și la alegerile locale generale din 2011 s-a realizat monitorizarea dreptului la vot a persoanelor cu dizabilități intelectuale și psiho-sociale plasate în instituții rezidențiale sociale și spitale psihiatrice. A se vedea:

- “Monitorizarea respectării drepturilor electorale în instituțiile de psihiatrie din Republica Moldova” în cadrul alegerilor parlamentare din 5 aprilie 2009 - proiect implementat de Institutul pentru Drepturile Omului din Republica Moldova (IDOM) și Liga pentru Apărarea Drepturilor Omului din Moldova (LADOM) cu suportul financiar al Misiunii OSCE în Moldova.

http://idom.md/index.php?option=com_k2&view=item&id=27:asigurarea-accesului-la-vot-persoanelor-detinute-in-institutiile-psihiatrice-din-republica-moldova&Itemid=396&lang=en

- “Monitorizarea respectării drepturilor electorale în instituțiile psihiatrice din Republica Moldova” în cadrul alegerilor locale generale din 5 iunie 2011 - proiect implementat de Institutul pentru Drepturile Omului din Republica Moldova (IDOM) cu suportul financiar al Fundației Est Europene.

<http://www.e-democracy.md/files/elections/local2011/report-idom-local-elections-2011-ro.pdf>

Rapoartele menționate scot în evidență o serie de încălcări grave a dreptului la vot, printre care: neinclusiunea persoanelor cu drept de vot în listele electorale, neadmiterea persoanelor la procesul de vot pe motivul lipsei actelor de identitate sau pe motivul insuficienței buletinelor de vot, influențarea exprimării votului alegătorului de către personalul instituțiilor etc.

Rapoartele de monitorizare mass-media în campania electorală reflectă aspecte precum pluralismul de opinie, obiectivitatea, imparțialitatea, limbajul utilizat (expresii peiorative sau licențioase la adresa concurenților electorali). În rapoartele respective nu am identificat analiza accesibilității informației pentru persoanele cu dizabilități intelectuale sau persoane fără studii sau formatul de prezentare a informației pentru persoanele cu dizabilități de auz. A se vedea ”Monitorizarea mass-media în campania electorală” realizată de către Centrul pentru Jurnalism Independent și Asociația Presei Independente, în cadrul Coaliției Civice pentru Alegeri Libere și Corecte. http://ijc.md/index.php?option=com_content&task=view&id=322&Itemid=116

Aspecte privind limitarea dreptului la vot (în cazul persoanelor declarate incapabile), secretul votului exprimat și accesul persoanelor cu dizabilități locomotorii la urne, au fost abordate în Raportul Avocatului Parlamentar Tudor Lazăr ”Dreptul de vot și dreptul de a fi ales, Centrul pentru Drepturile Omului din Moldova 2012”.

http://www.ombudsman.md/sites/default/files/rapoarte/raport_tematic_drept_de_vot.pdf

Referitor la accesibilitatea secțiilor de votare, nu am reușit să identificăm studii efectuate la nivel național sau local, care să trateze nemijlocit acest subiect. Ținând cont, însă, de faptul că secțiile de votare se constituie, de obicei, în instituții publice, sunt relevante în acest sens:

- Raportul tematic al avocatului parlamentar Aurelia Grigoriu „Accesul persoanelor cu nevoi speciale la infrastructura socială: realitate și necesitate” (Chișinău, 2010) și
- ”Raportul de analiză a actelor normative și standardelor tehnice în domeniul accesibilității pentru persoanele cu dizabilități locomotorii” (Chișinău, 2012), realizat de Asociația „MOTIVAȚIE” din Moldova.

Conform Raportului tematic al avocatului parlamentar, au fost monitorizate 308 autorități publice (organizații), dintre care 80 din mun. Chișinău și 228 din republică. În special, au fost verificate clădirile, în care activează autoritățile administrației publice locale, organele de drept, instanțele judecătorești, autoritățile publice centrale, precum și alte instituții la care are acces publicul. S-a constatat că 143 clădiri (46%) erau adaptate accesului persoanelor cu nevoi speciale și 165 clădiri (54%) erau neadaptate.

Potrivit, Raportului de analiză realizat de Asociația „MOTIVAȚIE”, din cele 55 de instituții cu destinație publică evaluate în municipiul Chișinău, doar 2 clădiri erau adaptate în totalitate necesităților persoanelor cu dizabilități locomotorii, 24 – erau parțial accesibile, 16 - aveau câteva adaptări, care însă nu corespundeau standardelor și 13 - erau total neaccesibile. Se menționează, de asemenea, că în 10 din clădirile evaluate pot fi organizate sau se organizează secții de votare, dar nici una din acestea 10 nu este accesibilă persoanelor cu dizabilități.

Capitolul 2

Prevederile tratatelor internaționale și cadrul legal național

În acest capitol este examinată în special conformitatea prevederilor legale naționale în domeniul electoral cu prevederile Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități. Drept reper pentru analiza legislației naționale au servit și prevederile Declarației interpretative (revizuite) a Codului bunelor practici în materie electorală din 2011, precum și Recomandarea Rec(2006)5 a Comitetului de Miniștri către Statele membre ale Consiliului Europei cu privire la Planul de Acțiune (2006-2015) pentru promovarea drepturilor și a deplinei participări a persoanelor cu dizabilități în societate.

Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, ratificată de către Republica Moldova prin Legea nr. 166 din 09.07.2010, prevede:

Articolul 29 - Participarea la viața politică și publică

Statele Părți vor garanta persoanelor cu dizabilități drepturi politice și posibilitatea de a beneficia de acestea, în condiții de egalitate cu alții, și se angajează:

(a) Să se asigure că persoanele cu dizabilități pot participa efectiv și deplin la viața politică și publică, în condiții de egalitate cu ceilalți, în mod direct sau prin reprezentanți liber aleși, precum și dreptul și oportunitatea de a vota și de a fi alese, printre altele, prin:

(i) Asigurarea de proceduri, facilități și materiale de vot adecvate, accesibile și ușor de înțeles și utilizat;

(ii) Protejarea dreptului persoanelor cu dizabilități de a vota prin vot secret la alegerile și referendumurile publice, fără intimidare, de a candida la alegeri, de a deține efectiv un mandat ales și de a îndeplini orice funcție publică, la orice nivel guvernamental, facilitând utilizarea tehnologiilor noi și de asistare, acolo unde este cazul;

(iii) Garantarea exprimării libere a voinței persoanelor cu dizabilități ca electori și în acest scop, dacă este cazul, la solicitarea acestora, să permită asistarea la vot de către o persoană la alegerea lor;

(b) Să promoveze activ un mediu în care persoanele cu dizabilități pot participa efectiv și pe deplin la administrarea afacerilor publice, fără discriminare și în condiții de egalitate cu ceilalți și să încurajeze participarea lor la afacerile publice, inclusiv:

(i) Să activeze în cadrul organizațiilor neguvernamentale și asociațiilor care se ocupă de viața publică și politică a țării și la activitățile și administrarea partidelor politice;

(ii) Să formeze și să adere la organizații ale persoanelor cu dizabilități pentru a le reprezenta pe acestea din urmă la nivel internațional, național, regional și local.

Declarația interpretativă (revizuită) a Codului bunelor practici în materie electorală a participării persoanelor cu dizabilități la alegeri, adoptată de Consiliul pentru Alegeri Democratice la cea de-a 39-a adunare (Veneția, 15 Decembrie 2011) și de Comisia de la Veneția ca ce-a de-a 89-a sesiune plenară (Veneția, 16-17 Decembrie 2011), vine să completeze Codul de bune practici în materie electorală, adoptat de Comisia de la Veneția în Octombrie 2002. Următoarele aspecte completează principiile stipulate în Cod:

1. *Sufragiu universal*

- *Sufragiul universal este un principiu fundamental al moștenirii electorale europene. Persoanele cu dizabilități nu pot fi discriminate în această privință, în conformitate cu Art. 29 a Convenției Națiunilor Unite pentru drepturile persoanelor cu dizabilități și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.*
- *Procedurile de vot și facilitățile trebuie să fie accesibile persoanelor cu dizabilități, așa ca aceștia să poată să își exercite drepturile lor democratice și să permită în caz de necesitate asigurarea asistenței la vot, cu respectarea principiului, în care procesul de vot trebuie să fie individual (Codul, art. I.4.b.).*
- *Aplicarea principiilor de design universal și participarea directă și indirectă a participanților la toate etapele de proiectare, sunt mijloace eficiente pentru îmbunătățirea accesibilității la secțiile de votare și a procedurilor electorale, pentru acordarea votului unei persoane și pentru a obține acces la informațiile referitoare la alegeri.*

2. *Sufragiu egal*

- *Principiul „oportunității egale trebuie să fie garantat părților și candidaților în aceeași măsură/la fel” (Codul, art. I. 2.3. a.). Aplicarea acestui principiu trebuie să fie extinsă pentru a include egalitatea de oportunități pentru persoanele cu dizabilități care candidează la alegeri.*

3. *Sufragiu liber*

- *În obligația de a „permite alegătorilor să cunoască lista și candidații ce candidează la alegeri” (Codul, art. I.3.1.b.ii), autoritățile publice trebuie să se asigure că informația dată este disponibilă și accesibilă în toate formatele alternative necesare, sub restricția siguranței comune, reglementarea juridică și fezabilitate realistă, în cea mai mare măsură posibilă, ținând cont de principiul de acomodare rezonabilă. Informația furnizată trebuie să fie ușor de citit și de înțeles.*

4. *Sufragiu secret*

- *Dreptul persoanelor cu dizabilități de a vota prin vot secret trebuie să fie protejat, inter alia, prin „garantarea exprimării libere a dorinței persoanei cu dizabilități ca alegători și, în acest scop, unde este necesar, la cererea lor, să-și poată permite folosirea tehnologiilor de asistență și/sau să fie asistat la votare de o persoană la propria alegere” în condițiile în care este sigur că persoana aleasă nu exercită o influență necuvenită.*

Conform **Recomandării Rec(2006)5** a Comitetului de Miniștri către Statele membre ale Consiliului Europei cu privire la Planul de Acțiune pentru promovarea drepturilor și a deplinei participări a persoanelor cu dizabilități în societate: îmbunătățirea calității vieții persoanelor cu dizabilități în Europa 2006-2015, în domeniul Participarea la viața publică și politică, Statele membre trebuie să realizeze următoarele acțiuni specifice:

- Să supravegheze ca procedurile și birourile de votare să fie adaptate și accesibile persoanelor cu dizabilități; să autorizeze în caz de necesitate un dispozitiv de asistență la votare;
- Să asigure votul secret; să autorizeze în caz de necesitate și numai la solicitarea persoanei cu dizabilități, asistența la votare de către o persoană la alegerea persoanei cu dizabilități;
- Să supravegheze ca nici o persoană cu dizabilități să nu fie privată de drepturile sale de a vota sau de a se prezenta la alegeri datorită dizabilității;

- Să se asigure că toate informațiile referitoare la alegeri sunt disponibile și accesibile în orice format alternativ și să fie ușor de înțeles;
- Să încurajeze partidele politice și alte organizații ale societății civile să asigure accesibilitatea informațiilor de la reuniunile publice;
- Să încurajeze persoanele cu dizabilități (în special femeile și tinerii) să se constituie în organizații reprezentative la care să adere în scopul de a influența viața politică la toate nivelurile.

Conform prevederilor Constituției Republicii Moldova ”voință poporului se exprimă prin alegeri libere, care au loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat” (art. 38, alin. 1). ”Cetățenii Republicii Moldova au drept de vot de la vârsta de 18 ani, împliniți pînă în ziua alegerilor inclusiv, excepție făcînd cei puși sub interdicție în modul stabilit de lege”, iar ”dreptul de a fi aleși le este garantat cetățenilor Republicii Moldova cu drept de vot, în condițiile legii” (art. 38, alin. 2 și 3).

Astfel, Legea supremă a Statutului exprimă forma generală a dreptului de vot, iar mecanismul pentru realizarea acestor prevederi generale este reglementat în Codul Electoral al Republicii Moldova.

Restricții privind participarea la vot

Posibilitatea participării la vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat presupune că persoana are dreptul de alege și de a fi aleasă, are dreptul la un singur vot, trebuie să voteze individual, are libertatea de a-și forma o opinie. Codul Electoral impune totuși o restricție cu privire la dreptul de a alege și de a fi ales pentru persoanele care ”sunt recunoscute incapabile prin hotărârea definitivă a instanței de judecată” (art.13). Această reglementare vizează persoanele care ”în urma unei tulburări psihice (boli mintale sau deficiențe mintale) nu poate conștientiza sau dirija acțiunile sale” (Cod civil, art. 24). Asupra acestor persoane se instituie tutela.

În 1999, statele membre ale Consiliului Europei au recomandat ca privarea de dreptul de vot să nu fie corelată în mod automat cu pierderea capacității juridice sau cu orice altă măsură de protecție (cum ar fi tutela).

Procedurile de vot

Codul electoral al Republicii Moldova reglementează 3 proceduri de vot:

- votul ordinar (art.53, alin. 1)
- votul asistat (art. 54, alin. 1)
- votul la locul aflării persoanei - urna de vot mobilă - (art. 55 alin.4).

Votul asistat este prevăzut în cazurile cînd ”Alegătorul nu este în stare să completeze de sine stătător buletinul și are dreptul să invite în cabină o altă persoană, cu excepția membrilor biroului secției de votare, reprezentanții concurenților electorali și a persoanelor autorizate să asiste la operațiile electorale. Aceste cazuri vor fi consemnate aparte în raportul biroului electoral al secției de votare”.

Votul asistat poate fi considerat atît în cazul persoanelor cu diferite dizabilități, cît și în cazul altor persoane (ex. analfabete sau care au dificultăți de citire).

În cazul în care alegătorul, din motive de sănătate sau din alte motive temeinice, nu poate veni în localul de votare, biroul electoral al secției de votare desemnează, la cererea scrisă a acestuia, cel puțin 2 membri ai biroului care se deplasează cu o urnă de vot mobilă și cu materialul necesar votării la locul unde se află alegătorul pentru ca acesta să voteze. Cererile pot fi făcute în scris, începînd cu 2 săptămîni înainte de ziua votării și pînă la ora 18.00 a zilei precedente votării. În ziua votării, cererile

pot fi făcute în scris pînă la ora 15.00 dacă se prezintă și certificat medical. Aceste persoane votează conform listei de alegători pentru votarea la locul aflării, întocmită de biroul electoral al secției de votare în baza cererilor acestora, iar persoanele neînscrise într-o asemenea listă nu pot vota la locul aflării. În lista electorală, în dreptul numelui persoanei respective se face mențiunea „Votat la locul aflării”.

Aceste prevederi, pot fi de asemenea aplicate în cazul persoanelor cu dizabilități.

Accesibilitatea

Legea nr. 60 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități din 30 martie 2012 (art. 7, alin. 2) garantează o serie de drepturi privind participarea persoanelor cu dizabilități la viața publică și politică și anume:

- a. drepturi politice și posibilitatea de a beneficia de acestea în condiții de egalitate cu ceilalți;
- b. dreptul și oportunitatea de a alege și de a fi alese;
- c. dreptul la proceduri și materiale de vot adecvate, accesibile și ușor de înțeles și de utilizat (implementarea modalităților alternative de vot);
- d. dreptul de a-și exprima opțiunea prin vot secret la alegeri și referendumuri, fără intimidare;
- e. dreptul de a deține efectiv un mandat de persoană aleasă și de a îndeplini orice funcție publică la nivel executiv sau legislativ, facilitînd utilizarea tehnologiilor noi și de asistare, acolo unde este cazul;
- f. dreptul de exprimare liberă a voinței ca alegători și, în acest scop, dacă este cazul și la solicitare, permite asistarea acestora la vot de către o persoană la alegerea lor;
- g. dreptul la libera formare a opiniei cu privire la partidele politice și candidații electorali, inclusiv prin organizarea de dezbateri electorale și emisiuni radio-televizate în limbaj mimico-gestual, prin tipărirea de materiale electorale cu utilizarea sistemelor de scriere folosite de persoanele cu deficiențe de vedere, prin utilizarea altor instrumente de informare accesibile persoanelor cu dizabilități.

Legea nr. 60 din 30.03.2012 introduce, de asemenea, 3 noțiuni importante, precum ”adaptarea rezonabilă”, ”designul universal” și ”accesibilitatea” care are drept scop asigurarea dreptului persoanelor cu dizabilități de a-și exercita, în condiții de egalitate cu ceilalți, toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului, inclusiv dreptul de participarea la viața publică și politică.

adaptare rezonabilă – modificările și ajustările necesare și adecvate, care nu impun un efort disproporționat sau nejustificat atunci cînd este necesar, pentru a permite persoanelor cu dizabilități să se bucure sau să-și exercite, în condiții de egalitate cu ceilalți, toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului;

design universal – proiectarea produselor, mediului, programelor și serviciilor astfel încît să poată fi utilizate de către toate persoanele, pe cît este posibil, fără să fie nevoie de o adaptare sau de o proiectare specială. Designul universal nu va exclude dispozitivele de asistare pentru anumite grupuri de persoane cu dizabilități atunci cînd este necesar;

accesibilitate – ansamblu de măsuri și lucrări de adaptare a mediului fizic, transporturilor, precum și a mediului informațional și comunicațional, incluzînd tehnologiile și sistemele informaționale și comunicațiile, conform necesităților persoanelor cu dizabilități, factor esențial de exercitare a drepturilor

Accesibilitatea mediului fizic

Hotărîrea Guvernului nr. 599 din 13.08.2013 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni privind implementarea măsurilor de asigurare a accesibilității persoanelor cu dizabilități la infrastructura socială conține 6 acțiuni specifice, dintre care 2 vizează autoritățile publice locale:

- Inventarierea instituțiilor publice și clădirilor de menire socială existente cu privire la adaptarea acestora la necesitățile persoanelor cu dizabilități (termen limită noiembrie 2013);
- Elaborarea și aprobarea Planului de acțiuni la nivel local privind adaptarea clădirilor la necesitățile persoanelor cu dizabilități cu prevederea finanțării acțiunilor din bugetele unităților administrativ-teritoriale, proprietarilor de clădiri, surselor partenerilor de dezvoltare, altor surse (termen limită decembrie 2013);

O altă acțiune vizează Ministerul Dezvoltării Regionale și Construcțiilor și se referă la Revizuirea și aprobarea standardelor tehnice și actelor normative pentru asigurarea accesului (Actualizarea normativului NCM C.1 iunie 2007 „Accesibilitatea clădirilor și construcțiilor pentru persoanele cu dizabilități” – a se vedea actul http://mdrc.gov.md/public/files/NCM_C.01.06-2007.pdf și Actualizarea codului practic CP C.1 februarie 2003 „Reguli pentru proiectarea accesului persoanelor cu handicap în clădirile industriale și civile” – a se vedea proiectul actului http://www.particip.gov.md/public/documente/134/ro_1425_CP-C.01.02-2014.pdf).

Prin Legea nr. 119 din 18.06.2010 pentru modificarea și completarea Codului electoral nr. 1381-XIII din 21.11.1997, alin. (2) al art. 29 a fost expus într-o redacție nouă, conținând următoarea prevedere ”Sediile secțiilor de votare se amenajează astfel încât să faciliteze accesul în ele al persoanelor în vîrstă și cu dizabilități”.

Accesibilitatea procedurilor de vot

Planul strategic pentru perioada 2012-2015 aprobat prin Hotărîrea Comisiei Electorale Centrale nr. 1028 din 9 decembrie 2011, conține un obiectiv (Ob. 3), care vizează Creșterea accesibilității la procesul electoral și perfecționarea procedurilor de înregistrare a alegătorilor. O acțiune specifică în acest sens este prevăzută la lit. e) Elaborarea și testarea diverselor forme de votare accesibile pentru toate categoriile speciale de alegători (persoane cu dizabilități; cetățeni ai Republicii Moldova aflați în străinătate și cei din unitățile teritorial-administrative din stînga Nistrului, etc.); Termen 2013-2015.

Accesibilitatea informației

În ceea ce privește accesul la informație în perioada campaniei electorale a persoanelor cu dizabilități, Legea nr. 60 din 30.03.2012 (art. 25) conține prevederi generale. Astfel, statul recunoaște și promovează utilizarea limbajului mimico-gestual și alte forme alternative de comunicare în calitate de mijloc de comunicare între persoane; promovează accesul persoanelor cu dizabilități la informație și mijloacele de informare în masă, precum și la tehnologia informației și comunicațiile electronice; asigură, editarea, prin forme alternative de comunicare (în sistemul Braille și în varianta fonetică, în limbaj simplu și ușor de înțeles etc.), a materialelor didactice și mijloacelor de instruire. Totodată, autoritățile publice și instituțiile publice au obligația să-și accesibilizeze paginile web pentru persoanele cu dizabilități, în conformitate cu liniile directoare internaționale în materie de accesibilitate, iar autoritățile publice angajează, în caz de necesitate, o unitate de interpret mimico-gestual care va asigura comunicarea între autorități și persoanele cu deficiențe de auz.

Codul audiovizualului al Republicii Moldova nr. 260 din 27.07.2006 prevede accesul persoanelor cu deficiențe de auz (surde) la emisiunile televizate de importanță majoră și de actualități prin interpretarea, din contul radiodifuzorului, acestora în limbajul mimico-gestual cel puțin 20 de minute din timpul zilnic de emisii ale serviciului de programe. [Art.13 al.(4) modificat prin LP172-XVI din

10.07.08, MO134-137/25.07.08 art.543]. Cu privire la subtitrare, care, de asemenea ar facilita accesul la informație a persoanelor cu deficiențe de auz, aceasta este stipulată numai în cazul emisiunilor transmise în alte limbi (art. 11 alin.(5)) și în cazul filmelor artistice și documentare străine (art. 11 alin (7)).

Regulamentul privind modul de publicare și actualizare a materialelor informative pe pagina web oficială a Comisiei Electorale Centrale, aprobat prin Hotărârea CEC nr. 1347 din 10 iulie 2012 pct. 5 prevede ”Pagina oficială a Comisiei este adaptată în versiunea pentru persoane cu dizabilități de vedere”.

Contravenții

Legea 60 din 30.03.2012 stabilește, de asemenea, că persoanele cu funcții de răspundere, întreprinderile, instituțiile și organizațiile cu orice formă de proprietate, care nu îndeplinesc prevederile legale privind eliminarea barierelor existente și, amenajarea adecvată a obiectelor infrastructurii sociale (clădiri, transport, telecomunicații etc.), conform normativelor în vigoare poartă răspundere în conformitate cu prevederile Codului contravențional.

Codului contravențional nr. 218 din 24.10.2008 cu modificările ulterioare, conține prevederi referitoare la sancțiunile aplicate în cazul nerespectării accesului.

Art. 47 stabilește că împiedicarea accesului în localul de votare se sancționează cu amendă de la 20 la 30 de unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 30 la 50 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere cu privarea, în ambele cazuri, de dreptul de a desfășura o anumită activitate pe un termen de la 3 luni pînă la un an.

Conform art. 71¹, discriminarea privind accesul la serviciile și bunurile disponibile publicului, bazată pe diferite criterii, inclusive dizabilitate, se sancționează cu amendă de la 100 la 140 de unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 200 la 350 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere, cu amendă de la 350 la 450 de unități convenționale aplicată persoanei juridice.

Constatări în urma analizei cadrului legal:

- În legislația electorală națională nu există prevederi care ar limita sau împiedica participarea la viața politică a persoanelor cu dizabilități senzoriale și locomotorii. În același timp, există restricții privind participarea persoanelor cu dizabilități intelectuale și psiho-sociale declarate incapabile și asupra cărora se instituie tutela (Codul electoral art. 13 lit. b). Această prevedere contravine art. 12 și art. 29 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități.
- Însoțirea alegătorului în cabină afectează dreptul persoanei la vot secret, dar în lipsa unor echipamente cum ar fi aparatele electronice de vot cu ecran tactil, votul asistat rămîne unica opțiune de exprimare a persoanelor, care au membrele superioare lipsă/amputate, care sunt afectate de paralizie etc. Utilizarea votului asistat în cazul persoanelor cu dizabilități de vedere poate implica riscul nerespectării opțiunii alegătorului. În aceste cazuri este preferabilă utilizarea unor modalități alternative de vot (ex. plic tafaret, material ajutătoare în Braille, instrucțiuni audio etc.). Totuși, votul asistat este o opțiune care corespunde prevederilor Convenției.
- Legislația electorală conține premise pentru asigurarea accesibilității secțiilor de votare (Cod electoral, art. 29), dar nu există Regulamente/ instrucțiuni care să reglementeze criteriile și standardele de accesibilitate a secțiilor de votare/cabinelor de vot și nici fișe standardizate de evaluare/verificare a accesibilității. Deși există standarde tehnice în construcții, care să asigure accesibilitatea persoanelor cu dizabilități la infrastructura socială, acestea nu sunt respectate – a se vedea raportul Inspecției de Stat în Construcții din 25.03.2014 <http://isc.gov.md/libview.php?l=ro&idc=145&id=549&t=/Serviciul-de->

[presa/Noutati/Raportprivind-efectuarea-controlului-selectiv-asupra-eliberarii-certificatelor-de-urbanism-de-catre-organele-administratiei-publice-locale-documentatiei-de-proiecte-autorizatiilor-de-construire-eliberate-in-perioada-2012-februarie-2014-si-obiectivelor-receptionate-in-anul-2013.](#)

- Legea privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități conține prevederi privind asigurarea accesibilității informațiilor pentru persoanele cu dizabilități în diferite domenii ale vieții. În domeniul electoral aceste prevederi vizează informațiile difuzate de mass-media în campania electorală, materialele electorale, inclusiv cele de vot, și procedurile alternative de vot. Nu există însă Regulamente/instrucțiuni care să reglementeze formatul acestor materiale/informații.

Capitolul 3

Bune practici la nivel internațional și național

În acest capitol ne propunem să prezentăm câteva experiențe internaționale din perspectiva noilor proceduri de vot introduse, a accesibilității informațiilor și tehnologiilor utilizate, precum și a inițiativelor organizațiilor persoanelor cu dizabilități privind accesul la vot. Aceste experiențe au menirea de a ajuta organizațiile persoanelor cu dizabilități și CEC de a opta pentru anumite măsuri, care urmează a fi implementate (preluate) și în Republica Moldova. De asemenea, sunt prezentate câteva inițiative și bune practici din Republica Moldova, care vizează votul persoanelor cu dizabilități.

Australia

Proiectul de lege din 2010 privind alegerile și referendumurile a introdus alternativa de vot prin telefon pentru persoanele cu dizabilități de vedere, care a fost aplicată la alegerile din 2013. Comisia electorală australiană a distribuit informația electorală (procedura de vot și lista candidaților) în format accesibil (CD-uri audio, Braille, text imprimat cu corp mare de literă, fișiere MP3).

Pentru a vota prin telefon alegătorii trebuie să se înregistreze apelând un număr de telefon alocat de Comisia electorală în acest sens. Atunci când apelează, persoanei i se cere să selecteze un cod PIN. Ulterior persoana va primi numărul de înregistrare prin poștă, la adresa unde este înscrisă, prin email, SMS sau telefon, în dependență de preferința persoanei. Pentru a-și exercita votul prin telefon, persoana apelează și furnizează codul PIN și numărul de înregistrare, fiind marcat pe lista electorală. Asistentul de la centrul de telefonie completează buletinul de vot, conform indicației persoanei, în timp ce un alt asistent verifică ca opțiunea alegătorului să fie respectată de primul asistent. Asistentul de la centrul de telefonie nu cunoaște numele și adresa alegătorului, doar circumscripția. Buletinul de vot marcat de asistent este introdus într-o urnă de vot securizată.

În cazul persoanelor cu dizabilități de auz, Comisia electorală australiană utilizează serviciile Centrului Național de Releu în timpul alegerilor. Alegătorul cu dizabilități de auz utilizează teletype-ul și operatorul de la centrul de releu transmite/citește mesajul alegătorului funcționarilor electorali și vice-versa. Operatorul de la Centrul de Releu asigură astfel legătura dintre persoana cu dizabilități de auz și funcționarii electorali.

În vederea asigurării votului secret pentru persoanele cu dizabilități de vedere și a persoanelor cu capacitatea de scriere afectată, în 2007 în Australia au fost folosite pentru prima dată Mașini Electronice de Vot. Aceste mașini nu au fost disponibile și pentru alte categorii de alegători. 97% din alegătorii cu dizabilități au rămas satisfăcuți de noua modalitate de vot, peste 50% din alegători au avut nevoie de asistență pentru utilizarea mașinilor de vot, 4% au raportat că le-a fost afectat secretul votului, costul de administrare a unui vot cu ajutorul mașinilor de vot a fost foarte ridicat - 2600 USD.

Surse de informare: http://www.aec.gov.au/about_aec/Publications/Fact_Sheets/blv.htm
<http://www2.agendaasia.org/index.php/download-alls/category/1-manuals>

Canada

Accesul la vot este garantat tuturor persoanelor cu dizabilități, inclusiv cu dizabilități intelectuale și psiho-sociale (pînă în 1988 persoanele cu dizabilități intelectuale erau restricționate/excluse).

Legislația electorală a suportat diferite modificări, astfel încît a fost introdus votul prin poștă (buletine speciale de vot), posibilitatea votării de către persoană la o altă secție de votare accesibilă, în caz că secția de votare de referință este inaccesibilă, votul în avans la secții de votare accesibile.

Votul în avans este efectuat de către alegători înaintea zilei alegerilor, într-un anumit interval de timp, în anumite zile prestabilite de organul electoral. Această procedură este prevăzută pentru persoanele care nu vor fi disponibile să se prezinte la vot în ziua alegerilor, indiferent dacă sunt sau nu cu dizabilități. Pentru votul în avans este necesară înregistrarea prealabilă a alegătorului.

Funcționarii electorali sunt instruiți cu privire la accesibilitate și tehnologiile disponibile pentru asistarea persoanelor cu dizabilități. Există de asemenea, programe publice de instruire și educare destinate persoanelor cu dizabilități, astfel încît acestea să cunoască ce tehnologii sunt disponibile pentru a le asigura participarea la alegeri. Informațiile electorale sunt disponibile în format accesibil (Braille, CD-uri audio, text tipărit cu corp mare de literă). Informația, inclusiv subtitrată, destinată alegătorilor este transmisă pe canalele de televiziune publică. O linie telefonică gratuită este pusă la dispoziția persoanelor cu dizabilități pentru a clarifica orice tip de informație electorală.

Surse de informare:

http://www.elections.ca/res/eim/article_search/article.asp?id=15&lang=e&frmPageSize

<http://www2.agendaasia.org/index.php/download-all/category/1-manuals>

Marea Britanie

Pagina web a Comisiei electorale conține informații care pot fi descărcate în format accesibil (fișiere audio, text imprimat cu corp mare de literă), care includ: modalitatea de înregistrare în registrul alegătorilor, ghidul pentru persoanele care votează pentru prima dată, modalitatea de vot prin poștă.

Fiecare secție de votare trebuie să aibă în dotare un dispozitiv de vot tactil și cel puțin un buletin de vot imprimat cu corp mare de literă – pentru informare. Acestea sunt destinate pentru persoanele cu dizabilități de vedere pentru a le asigura votul secret.

Surse de informare: <http://www.aboutmyvote.co.uk/howdoi vote.aspx>

<http://www2.agendaasia.org/index.php/download-all/category/1-manuals>

Austria

În ultimele decenii statul a întreprins diferite măsuri pentru a asigura și facilita dreptul la vot a persoanelor cu dizabilități: votul prin poștă, votul asistat, cartelele de vot expediate automat persoanelor cu dizabilități, urna mobilă, dispozitivele de vot tactile, instituirea secțiilor de votare în spitale și aziluri de bătrîni.

Din 2007 a fost introdusă opțiunea de vot prin poștă. Din 1987 persoanele asupra cărora a fost instituită tutela au drept de vot și pot beneficia de asistența unei persoane la alegerea lor.

Legislația electorală stabilește că fiecare comunitate sau district trebuie să aibă cel puțin o secție de votare accesibilă pentru persoanele cu dizabilități. Dreptul la vot trebuie exercitat personal. Funcționarul electoral trebuie să pună la dispoziția persoanei cu dizabilități de vedere un șablon trafaret pentru a le asigura exprimarea votului de sine stătător. Doar persoanele cu dizabilități intelectuale și persoanele cu dizabilități fizice care nu pot vota singure pot fi asistate de o persoană la alegerea lor. În cazuri dubioase, funcționarul electoral poate decide asupra admiterii/neadmiterii persoanei în calitate de asistent.

Surse de informare: <http://www.electionaccess.org/LR/Countries%20A-L/Austria.htm>

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2fC%2fAUT%2f1&Lang=en

Italia

Legislația electorală stipulează că cel puțin o cabină de vot din cele patru trebuie să fie accesibilă.

Autoritățile publice locale care organizează alegeri sunt obligate să pună la dispoziție servicii de transport public astfel, încât persoanele cu dizabilități să ajungă la secția de votare de referință, inclusiv la o secție alternativă fără bariere arhitectonice, în caz că secția de referință este inaccesibilă.

Cu ocazia alegerilor din 2008 Consiliul Supervizor al RAI (Companie Națională de Radio-Televiziune Italiană) a adoptat o măsură privind accesul la informația electorală de către persoanele cu dizabilități de auz – obligativitatea difuzorilor de a asigura subtitrare, traducere în limbaj mimico-gestual a informațiilor electorale, precum și transmisia paginilor de teletext a programelor cu caracter electoral. Autoritatea pentru Comunicații a impus această cerință și difuzorilor naționali privați.

Din 1978 a fost anulată prevederea privind interdicția de a vota impusă persoanelor declarate incapabile. Persoanele cu dizabilități intelectuale și psiho-sociale au drept de vot, dar nu pot beneficia de votul asistat. Alegătorul trebuie să intre singur în cabina de vot și să efectueze votul, fără a putea fi asistat de o altă persoană, nici chiar de un membru al familiei.

De votul asistat din partea unei persoane pot beneficia persoanele cu membrele superioare lipsă/amputate, persoanele afectate de paralizie, persoanele cu dizabilități de vedere. Nici un alegător nu are dreptul să fie însoțitor/asistent mai mult decât pentru o singură persoană cu dizabilități. În carnetul electoral i se aplică ștampila ”însoțitor”. Președintele secției de votare solicită carnetul electoral al însoțitorului alegătorului cu dizabilități, pentru a se asigura că are drept de vot și că nu a exercitat deja funcția de însoțitor pentru o altă persoană. Se verifică, de asemenea, dacă însoțitorul a fost într-adevăr ales de persoana cu dizabilități și dacă aceasta din urmă îi cunoaște numele și prenumele.

În 2008 s-a constituit mișcarea politică și culturală ”Movimento Italiano Disabili”, partid politic național și european care militează pentru drepturile persoanelor cu dizabilități în diferite sfere ale vieții. Acest partid a participat în calitate de concurent electoral la alegerile din 2013 (senat și camera deputaților).

Surse de informare:

<http://www.anffas.net/Page.asp/id=264/N201=1/N101=2583/N2L001=Varie/elezioni-politiche-2013>

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2fC%2fITA%2f1&Lang=en

Spania

În 2007, prin Decretul regal 1612/2007 a fost introdusă procedura de vot accesibil pentru persoanele cu dizabilități de vedere familiarizate cu sistemul Braille. În baza unei cereri prealabile, persoanei cu dizabilități i se înmânează la secția de votare documentația electorală în Braille împreună cu buletinul de vot ordinar și plicuri. Buletinul de vot standard și materialele adiționale în Braille constituie ”pachetul de vot accesibil”, care îi permite persoanei să identifice de sine stătător opțiunile, asigurându-se secretului votului.

În 2004 s-a constituit un grup de lucru format din reprezentanți ai guvernului central și local, Oficiului de Recensământ Electoral, Comitetului Spaniol ai reprezentanților persoanelor cu dizabilități cu scopul de a elabora un proiect de decret regal privind accesibilitatea. Grupul de lucru a avut drept scop

reglementarea condițiilor de bază privind accesibilitatea mediului, produselor și serviciilor astfel, încât să permită persoanelor cu dizabilități participarea la viața publică și la procesele electorale.

Sursa de informare:

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRPD%2fC%2fES.P%2f1&Lang=en

În **India**, în vreme ce Legea Dizabilității din 1995 garanta șanse egale pentru persoanele cu dizabilități, acest lucru nu a avut nici un impact asupra proceselor electorale ulterioare adoptării legii. Mișcarea persoanelor cu dizabilități din India a organizat o campanie viguroasă pentru acces la sistemul politic, în special în ajunul alegerilor din 2004. Curtea Supremă a adoptat un ordin interimar pentru ca guvernele statale să furnizeze rampe de acces în toate cabinetele de vot pentru cel de-al doilea tur de scrutin din 2004 și informații în Braille care să fie disponibile pentru votările ulterioare. În 2007 Curtea Supremă a adoptat un ordin prin care Comisiei Electorale i s-a cerut să instruiască toate guvernele statale și teritoriile unionale pentru a face următoarele reglementări pentru Alegerile generale din 2009:

- Rampe la toate secțiile de vot.
- Numere în Braille pe butoanele de vot la Aparatele Electronice de Vot.
- Rînduri separate pentru persoanele cu dizabilități la secțiile de vot.
- Personal electoral pregătit pentru a înțelege și respecta nevoile persoanelor cu dizabilități.

Ca rezultat al campaniei și al ridicării gradului de conștientizare, partidele de la guvernare au menționat în mod explicit problemele persoanelor cu dizabilități în manifestele lor din 2009.

Sursa de informare:

http://whqlibdoc.who.int/publications/2011/9789240685215_eng.pdf?ua=1

În 2012 în **Georgia**, Coaliția pentru trai independent a efectuat un sondaj pentru a determina numărul persoanelor cu diferite dizabilități din țară și a transmis această informație autorității electorale pentru selectarea clădirilor pentru secțiile de votare și pentru asigurarea cu mijloace asistive.

Sursa de informare: "Equal Access: How to Include Persons with Disabilities in Elections and Political Processes" a manual for civil society, government and practitioners, 2014, IFES & NDI.

Liban. În 2009 Uniunea Libaneză a persoanelor cu dizabilități fizice împreună cu Fundația Internațională pentru Sisteme Electorale au implementat un proiect în cadrul căruia au fost evaluate secțiile de votare în baza a 6 criterii de accesibilitate. În rezultatul proiectului, Guvernul a alocat mijloace financiare pentru accesibilizarea a 18 clădiri înaintea alegerilor.

Sursa de informare: https://www.ndi.org/files/Equal-Access_How-to-include-PWD-in-elections-political-processes.pdf

În 2007 în **Armenia** o organizație a persoanelor cu dizabilități a desfășurat o campanie privind construirea rampelor pentru asigurarea accesului în clădirile destinate secțiilor de votare, însoțită de instruiți destinate persoanelor cu și fără dizabilități. Ca urmare, un partid politic a finanțat construirea rampelor.

Sursa de informare: https://www.ndi.org/files/Equal-Access_How-to-include-PWD-in-elections-political-processes.pdf

În **Republica Moldova**, de asemenea, putem menționa câteva inițiative și bune practici privind votul persoanelor cu dizabilități, precum:

- Acțiunea Publică „**Acces la vot**” din 12 mai 2011, organizată de organizațiile societății civile în fața Palatului Republicii din Chișinău, și-a propus sensibilizarea autorităților cu privire la

dificultățile cu care se confruntă persoanele cu dizabilități în procesul electoral: marginalizarea ”de către urna mobilă”, accesul limitat în secțiile electorale.

http://old.nediscriminare.md/index.php?module=news&item_id=174

- Proiectul ”**Promovarea modelului privind incluziunea persoanelor nevăzătoare în actul decizional din Republica Moldova și România prin vot direct și secret**”, implementat în parteneriat cu Reprezentanța Asociației Obștești HILFSWERK Austria în Moldova și Centrul Euroregional pentru Democrație din Timișoara. Proiectul și-a propus să analizeze, să dezbată public, să identifice și să promoveze modele de vot egal, direct, secret și liber exprimat pentru persoanele cu dizabilități de vedere, fiind implementat în perioada 1 iunie 2010 – 31 martie 2011, cu sprijinul financiar al Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare din Republica Moldova și al Guvernului României. <http://provotnevazatori.wordpress.com/>
- Pilotarea cursului de instruire la distanță a membrilor birourilor electorale ale secțiilor de votare ”**E-learning pentru alegeri libere și corecte**”, de către CICDE în parteneriat cu Alianța Centrelor Comunitare de Acces la Informație și Instruire din Moldova, Fundația Est - Europeană și Fundația Educație pentru Democrație din Polonia. Scopul cursului este de a contribui la fortificarea proceselor electorale din Republica Moldova și incluziunea persoanelor cu dizabilități în actul electoral direct și secret. <http://www.slideshare.net/Koroli/elearning-besv-moldova>

Sumar al bunelor practici privind accesibilitatea

Persoane cu dizabilități de vedere

- Informații electorale disponibile în format accesibil (Braille, CD-uri audio, text tipărit cu corp mare de literă, fișiere MP3)
- Linie telefonică gratuită pentru clarificarea oricărui tip de informație electorală
- Votul prin telefon
- Votul asistat
- Buletin de vot model în Braille (disponibil în fiecare secție de votare)
- Buletin de vot model imprimat cu corp mare de literă (disponibil în fiecare secție de votare)
- Șablon trafaret pentru inserarea buletinului de vot (disponibil în fiecare secție de votare)
- Setul de vot accesibil (documentație electorală standard + în Braille)
- Mașini electronice de vot
- Dispozitive de vot tactil

Persoane cu dizabilități de auz

- Informație electorală subtitrată TV
- Traducere în limbaj mimico-gestual a informațiilor electorale TV
- Transmisia paginilor de teletext a programelor cu caracter electoral TV
- Teletype-ul (servicii de releu)

Persoane cu dizabilități locomotorii (utilizatori de scaune rulante, persoane cu membre amputate, persoane cu paralizie etc.)

- Cel puțin o cabină de vot accesibilă
- Cel puțin o secție de votare din localitate/sector accesibilă (fără bariere arhitectonice)
- Servicii de transport public gratuit pentru accesarea secției de votare
- Votul prin poștă
- Votul asistat
- Mașini electronice de vot
- Dispozitive de vot tactil

Persoane cu dizabilități intelectuale și psihosociale

- Asigurarea dreptului de vot prin abrogarea prevederilor legale care impun interdicții
- Informație electorală în format accesibil (în limbaj ușor de citit și înțeles, însoțite de imagini/pictograme)

Capitolul 4 Recomandări

Notă: În acest capitol este folosită sintagma de specialitate ”format accesibil”, care semnifică:

format accesibil = informații care pot fi:

- tipărite în Braille (sistem tactil de puncte în relief, reprezentând literele Alfabetului – pentru persoane cu dizabilități de vedere familiarizate cu acest sistem de citire-scriere)
- înregistrate pe CD-uri audio sau în format MP3 (pentru persoane cu dizabilități de vedere)
- tipărite/imprimare cu corp mare de literă (pentru persoanele cu dificultăți de vedere)
- prezentate verbal/scrise în limbaj ușor de citit și înțeles, însoțite de imagini/pictograme (pentru persoane cu dizabilități intelectuale, pentru persoane fără studii, pentru persoane care nu cunosc bine limba de comunicare utilizată)
- prezentate în limbaj mimico-gestual (pentru persoane cu dizabilități de auz)

În domeniul CERCETARE/ANALIZĂ

- Realizarea unor studii/cercetări cantitative și calitative de către reprezentanții mediului academic, societății civile, organizațiilor persoanelor cu dizabilități cu privire la participarea electorală a persoanelor cu dizabilități. Ar fi esențial de cercetat tematici/aspecte precum:
 - caracteristicile grupului electoral ”persoane cu dizabilități” (tipul și severitatea dizabilității, caracteristici demografice, locuință, proximitatea mediului familial/rude/prieteni, tipul de suport disponibil (tehnologii, servicii) etc.);
 - rata de participare la alegeri a persoanelor cu diferite tipuri de dizabilități (senzoriale, locomotorii, intelectuale, psiho-sociale, multiple);
 - corelația dintre tipul/ severitatea dizabilității și rata de participare;
 - factorii care influențează participarea sau neparticiparea;
 - rolul membrilor familiei, personalului din serviciile sociale și sanitare unde sunt plasate persoanele cu dizabilități în încurajarea sau descurajarea participării persoanelor cu dizabilități;
 - motivația/cauzele participării/neparticipării alegătorilor cu dizabilități;
 - accesibilitatea transportului public/privat în ziua alegerilor pentru persoanele cu dizabilități (mobilitate redusă);
 - tipul de suport/instruirea acordată persoanelor cu dizabilități în vederea participării;
- Includerea de către CEC a persoanelor cu dizabilități în analiza post-electorală a practicilor și experiențelor alegătorilor cu dizabilități în vederea identificării problemelor și soluțiilor pentru înlăturarea barierelor în alegerile următoare;
- Utilizarea informațiilor obținute în cadrul recensământului populației în vederea analizei situației persoanelor cu dizabilități și elaborării unor programe de suport pentru participarea la viața publică și politică (Notă: conform prevederilor Legii nr. 90 din 26.04.2012 cu privire la recensământul populației și al locuințelor în 2014, se vor colecta date privind dificultățile în desfășurarea activităților de bază zilnice, în cazul persoanelor cu dizabilități);

În domeniul LEGISLAȚIE

- Revizuirea legislației și practicilor electorale de către CEC și înaintarea propunerilor de modificare/completare a acestor în concordanță cu principiile și cerințele Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități. În acest sens ar fi necesar de:
 - exclus/abrogat prevederile care privesc persoanele cu dizabilități intelectuale și psiho-sociale declarate incapabile de dreptul la vot (Cod electoral, art.13 lit. b.);

- completat art. 53, alin 1, după sintagma ”alegătorul semnează”, a se introduce sintagma ”sau aplică semnătura în facsimil” (această prevedere ar facilita confirmarea participării la vot a persoanelor cu membrele superioare amputate/lipsă/afectate de paralizie);
- stipulat alternative de vot noi, pe lângă votul ordinar, votul asistat și votul la locul aflării persoanei, în urma consultărilor cu organizațiile persoanelor cu dizabilități și a ONG-urilor active în domeniul dizabilității;
- Elaborarea de către CEC, cu suportul organizațiilor persoanelor cu dizabilități și a ONG-urilor active în domeniul dizabilității, a unui Regulament care să stipuleze măsurile și criteriile/standardele pentru asigurarea accesibilității:
 - clădirilor în care se desfășoară alegerile în baza standardelor existente;
 - cabinelor de vot;
 - procedurilor de vot (votul cu utilizarea materialelor/dispozitivelor de suport);
 - buletinelor de vot;
- Completarea Codul Audiovizualului (art. 13) cu prevederi privind includerea emisiunilor cu caracter electoral în evenimente de importanță majoră, subtitrarea acestora și majorarea timpului minim de interpretare mimico-gestuală;

În domeniul INSTRUIRE

- Introducerea de către CICDE în programele de instruire a funcționarilor electorali a tematicii privind asigurarea accesibilității procesului electoral. Programele de instruire ar fi util să conțină subiecte precum:
 - necesitățile specifice ale persoanelor cu diferite tipuri de dizabilități, inclusiv tipul de asistență de care au nevoie;
 - etica comunicării/ modalități de comunicare și asistență a persoanelor cu diferite tipuri de dizabilități în procesul electoral;
 - materiale electorale în format accesibil (utilizate în secția de votare/în afara secției);
 - selectarea și amenajarea secțiilor de votare accesibile;
 - utilizarea corectă a mijloacelor de suport în procesul de vot destinate persoanelor cu dizabilități (ex. Plicul-trafaret însoțit de fișa cu simboluri tactile sau în limbaj Braille);
- Instruirea de către CICDE și acreditarea de către CEC a observatorilor cu dizabilități. Instruirea ar fi recomandabil să fie făcută în parteneriat cu organizațiile persoanelor cu dizabilități și cu ONG-urile active în domeniul dizabilității;
- Instruirea reprezentanților mass-media de către CICDE, organizațiile persoanelor cu dizabilități și ONG-urile active în domeniul dizabilității cu privire la difuzarea informației electorale în format accesibil (de la începutul campaniei electorale și până la anunțarea rezultatelor alegerilor);
- Instruirea persoanelor cu dizabilități de către organizațiile persoanelor cu dizabilități și de către ONG-urile active în domeniul dizabilității cu privire la:
 - Includerea în listele electorale;
 - Procedura de vot și mijloacele disponibile pentru facilitarea votului ((lupe, hiperoculari, magnificatoare, sisteme televizate cu circuit închis, amplificatoare de sunete, pixuri ergonomice, șablonul buletinului de vot etc.);
 - Concurenții electorali și platformele/programele politice;
 - Depunerea contestațiilor;
- Revizuirea și completarea cursului de instruire la distanță a membrilor birourilor electorale ale secțiilor de votare ”E-LEARNING PENTRU ALEGERI LIBERE ȘI CORECTE” (aspecte legislative, tehnici de asistență a persoanelor cu dizabilități în procesul de votare);
- Elaborarea de către organizațiile persoanelor cu dizabilități și de către ONG-urile active în domeniul dizabilității în parteneriat cu CEC unui suport de curs în format ușor de înțeles și citit

privind alegerile destinat instruirii persoanelor cu dizabilități intelectuale plasate în instituții rezidențiale;

În domeniul ACCESIBILITATE

- Inspectarea de către funcționarii electorali, reprezentanții Inspecției de Stat în Construcții și de către observatorii electorali a secțiilor de votare și birourilor de circumscripție prin prisma accesibilității. În vederea realizării acestei sarcini, sunt necesare câteva etape:
 - Elaborarea unei fișe de verificare a accesibilității (formatul fișei: criteriile, elementele care vor fi supuse inspecției, standardul aferent fiecărui criteriu/ element, aprecierea dată);
 - Instruirea funcționarilor electorali și observatorilor electorali în aplicarea fișei;
 - Colectarea fișelor și elaborarea raportului național privind accesibilitatea secțiilor de votare;
 - Elaborarea unui Plan național de accesibilizare a clădirilor publice;
- Bugetarea de către CEC și APL a resurselor necesare pentru:
 - acomodarea rezonabilă a secțiilor de votare și a birourilor de circumscripție;
 - tipărirea/producerea materialelor electorale în format accesibil;
 - procurarea și/sau închirierea de echipamente/mijloace pentru facilitarea votului persoanelor cu dizabilități (lupe, hiperoculari, magnificatoare, sisteme televizate cu circuit închis, amplificatoare de sunete, pixuri ergonomice, șablonul buletinului de vot etc.);
- *** Ar fi recomandabil ca în elaborarea bugetului CEC pentru anii următori să fie inclusă expres linia ”Acomodare rezonabilă” și respectiv în raportul financiar al CEC să fie evidențiate cheltuielile pentru această linie;
- Revizuirea paginilor web de către CEC, partidele politice, APC și APL și accesibilizarea acestora conform standardelor internaționale privind accesibilitatea paginilor web – WCAG (Sursă recomandată în limba română: Ghid privind realizarea paginilor web pentru administrația publică centrală și locală din România, MCTI 2008 <http://www.mcsi.ro>);
- Testarea de către CEC a diferitor modalități de vot secret pentru persoanele cu dizabilități reieșind din practica internațională (ex. setul accesibil = buletin de vot standard + șablon în Braille + plic trafaret; votul prin telefon, etc.) și aplicarea ulterioară a acestora la nivel național;
- Includerea de către CEC a subiectelor ”dizabilitate” și ”accesibilitate” în **Manualul membrului biroului electoral al secției de votare** în vederea clarificării modalităților și procedurilor de asistare a persoanelor cu diferite tipuri de dizabilități în procesul de votare;
- Informarea concurenților electorali de către CEC, de către organizațiile persoanelor cu dizabilități și de către ONG-urile active în domeniul dizabilității cu privire la accesibilitatea campaniei electorale. Informarea ar fi necesar să se axeze pe subiecte precum:
 - accesibilitatea spațiilor unde are loc întâlnirea cu alegătorii;
 - accesibilitatea publicității electorale în mass-media (TV, radio, ziare);
 - conținutul și formatul materialelor informative distribuite/afișate pe panouri;
 - elaborarea și distribuirea programelor/platformelor electorale în format accesibil;
 - asigurarea serviciilor de interpretare mimico-gestuală în cazul organizării întâlnirilor cu comunitățile de persoane cu dizabilități de auz;

În domeniul ADVOCACY

- Organizarea de către organizațiile persoanelor cu dizabilități și de către ONG-urile active în domeniul dizabilității a diferitor întâlniri cu reprezentanții diferitor partide politice (inclusiv la sediile partidelor) în vederea includerii subiectelor legate de dizabilitate pe agenda politică a partidelor;

În domeniul NEDISCRIMINARE

- Includerea de către CEC a persoanelor cu dizabilități alături de persoane fără dizabilități în spoturile electorale video cu privire la vot;

-
- Colaborarea CEC, CICDE cu organizațiile persoanelor cu dizabilități și cu ONG-urile active în domeniul dizabilității în vederea implicării tinerilor cu dizabilități în acțiunea ”Ziua Tînărului Alegător”, organizată anual de către CEC;
 - Asigurarea dreptului la vot a persoanelor cu dizabilități instituționalizate de către administrația instituțiilor sanitare și sociale în care aceste persoane sunt plasate. În acest scop administrația instituțiilor (internate psiho-neurologice, spitale de psihiatrie, etc.) ar fi necesar să:
 - verifice existența actelor de identitate și a valabilității acestora în cazul persoanelor instituționalizate;
 - informeze în manieră accesibilă persoanele instituționalizate privind dreptul la vot și procedura de vot;
 - includă persoanele instituționalizate în listele electorale;
 - solicite urna mobilă pentru toate persoanele instituționalizate cu drept de vot, care manifestă dorința de a vota;

Recomandări pentru Alegerile Parlamentare 2014

- Evidența participării la alegeri a persoanelor cu dizabilități de către CEC, organizațiile persoanelor cu dizabilități și a ONG-urilor active în domeniul dizabilității; includerea datelor despre numărul persoanelor cu diferite tipuri de dizabilități (locomotorii, de vîz, de auz, intelectuale, psiho-sociale, multiple) care au votat cu/fără asistență în Raportul biroului electoral al secției de votare, în conformitate cu modelul oferit de CEC (urmează a fi elaborat);
- Evaluarea accesibilității localurilor care vor găzdui secțiile de votare de către APL, organizațiile persoanelor cu dizabilități și a ONG-urilor active în domeniul dizabilității în baza instrucțiunii (fișei de verificare) oferite de CEC (urmează a fi elaborată);
- Extinderea la nivel național a utilizării plicului-trafaret pentru facilitarea exprimării votului independent și secret de către persoanele cu dizabilități de vedere (producerea a 2000 plicuri);
- Instruirea funcționarilor electorali cu privire la administrarea corectă a votului persoanelor cu dizabilități de vedere (ex. citirea cu voce a buletinului de vot sau înmînarea buletinului-model în Braille etc.);
- Elaborarea/ tipărirea șablonului buletinului de vot cu corp de literă mare și afișarea acestuia în secțiile de votare pentru a fi consultat de persoanele cu dizabilități de vedere și persoane în vîrstă;
- Asigurarea unui interpret mimico-gestual la biroul CEC în perioada electorală și lansarea unei linii de comunicare (ex. prin Skype) destinată persoanelor cu dizabilități de auz, în vederea clarificării informațiilor privind procedura de vot, concurenții electorali etc.;
- Amenajarea de către APL cel puțin unei cabine de vot în fiecare secție de votare, care să poată fi utilizată de persoane cu mobilitate redusă și persoane cu dizabilități de vedere (dotată cu masă, scaun, lampă, după caz etc., conform instrucțiunii CEC (urmează a fi elaborată);
- Producerea de către CEC a unui spot publicitar pentru încurajarea participării la vot, fiind prezente persoane cu și fără dizabilități;
- Mediatizarea problemei accesibilității și a măsurilor întreprinse în mijloacele mass-media;